

УДК 159.9:37.048.4-057.84

*Лариса Березовська,
Олександр Юрков,
Марина Синишина*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ СТУДЕНТАМИ

У міру розвитку суспільства питання професійного самовизначення особистості здобувають усе більшу актуальність.

Вітчизняні та зарубіжні психологічні джерела містять численні дослідження проблем вибору професії (Н. Алексєєв, В. Барабанова, Б. Бачі, Г. Букіна, А. Василькова, Д. Грищенко, С. Гріншпун, Н. Дунайцева, Е. Зеєр, В. Ільїн, Є. Клімов, В. Крюкова, Д. Місіров, Е. Павлютенков, М. Пряжніков, К. Чугунова, Н. Щеколдіна та ін.). Теоретичним і практичним аспектам проблеми вибору професії, професійного самовизначення і становлення фахівця присвятили свої праці С. Вершинін, В. Гаврілов, Л. Головей, А. Голомшток, С. Гріншпун, М. Дмитрієва, Н. Захаров, Л. Йовайша, Р. Каверіна, Є. Клімов, Е. Корабліна, М. Корольчук, І. Кузнецова, А. Маркова, Ю. Поваренков, Н. Самоукіна, М. Тітма, В. Тютюнник, В. Чебишева, С. Чистякова, К. Чугунова, П. Шавір, В. Шадріков, Л. Шеховцова, В. Шубкін та ін. Автори довели, що правильний вибір професії позначається на успішності та продуктивності професійної діяльності в подальшому, реалізації особистісних потенціалів і, як наслідок, задоволеності людиною своїм життям.

Особи чоловічої і жіночої статі пред'являють до професійної діяльності значною мірою різні вимоги, вбачають у ній джерело задоволення різних потреб. За даними Л. Головей [5], від 9-го до 11-го класу в юнаків істотно зростає число вимог до своєї майбутньої професії, тобто береться до уваги все більше число чинників. У дівчат же число вимог до майбутньої професії зростає незначно. Юнаки на перше місце ставлять високу заробітну плату та можливість самостійного прийняття рішень у процесі праці. У числі важливих чинників юнаки називають процес і умови праці, його творчий характер. Велике місце в юнаків займає романтика їх майбутньої професії. Контакт із людьми для них менш важливий. Для дівчат головними чинниками професійної діяльності є можливість контактів із людьми і сам процес праці, а також висока матеріа-

льна зацікавленість, хоча роль цього фактора від 9-х до 11-х класів знижується: його відзначили лише третина випускниць школи.

Н. Наумова і М. Слюсарянський [3] зазначають, що для чоловіків більш важливі зміст і суспільна значущість роботи, її різноманітність, творчий характер, результати праці; для жінок важливіші взаємини в колективі, умови праці та розмір заробітної плати.

У роботі Л. Почебут і В. Чікер [8] вивчалася частота виборів різних кар'єрних орієнтацій чоловіків і жінок (званих в американській соціалній психології «якорями», що відображають усвідомлювані пріоритетні професійні потреби особистості).

За даними Р. Семенової-Пономарьової [7], для молодих жінок-робітниць праця має вищу суспільну значущість і значущість для самовдосконалення та реалізації творчих можливостей, ніж для молодих чоловіків-робітників. Водночас такий фактор, як оплата праці, оцінюється дівчатами нижче, ніж юнаками.

С. Бутковська [1] зазначає, що існує певний взаємозв'язок між типом гендерної ідентичності та рівнем професійного самовизначення: висока андрогін більшою мірою пов'язана з високим рівнем професійного самовизначення, протилежна їй адекватна біологічній статі ідентифікація (фемінізація юнаків і високий ступінь маскулінізації дівчат) – із середнім рівнем, а низька андрогін – із низьким і середнім рівнем професійного самовизначення.

Емпіричне дослідження гендерних аспектів вибору професії студентами проводилося на базі Мукачівського державного університету. Загальна кількість досліджуваних складала 90 осіб, із них 50 осіб – дівчата та 40 осіб – хлопці. Для цього нами було використано такі методики: тест В. Павлова «Ваша готовність до саморозвитку», тест «Як Ви ставитеся до навчання?», тест Я. Голланда для визначення оптимального типу професії», методика «Мотиви вибору професії», тест «Екстраверт та інтроверт» за К. Юнгом та «Акцентуація особистості» за Леонгардом-Шмішеком [2; 4; 6; 8].

За тестом В. Павлова «Ваша готовність до саморозвитку» ми вивчили готовність до саморозвитку в досліджуваних: готовність змінюватися, пізнавати себе, що впливає на формування і розвиток особистісних якостей і особистості в цілому.

Так, 82% опитаних нами дівчат та 72,5% хлопців хочуть знати себе та можуть змінюватися. Прагнення все глибше пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні. Це є найсприятливішим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. У 18%

дівчат та у 15% хлопців проявляється бажання знати себе, але вони не можуть змінити себе. Таке поєднання означає, що випробувані бажають знати більше про себе, але ще не володіють навичками самовдосконалення. Також нами виявлено, що у 12,5% хлопців великі можливості до саморозвитку, однак немає бажання зрозуміти себе.

Отже, опитані студенти готові працювати над собою, готові до саморозвитку, бажають самовдосконалюватися, змінюватися. А це є найсприятливішим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. Прагнення все глибше пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні.

Тест «Як Ви ставитеся до навчання?» дозволив нам визначити ставлення студентів до професійного навчання та готовності до його продовження. Високий рівень навчання у дівчат складає 66%, а у хлопців – 42,5%, тобто вони готові вчитись і сумлінно ставляться до навчання. Середній рівень ставлення до навчання у дівчат – 34%, хлопців – 32,5%, тобто не всі студенти ставляться до навчання сумлінно. Низький рівень ставлення до навчання у дівчат – 0%, а у хлопців – 25%, тобто у студентів відсутня мотивація до навчання та бажання вчитись, здобувати нові знання. Щодо гендерних відмінностей у ставленні до навчання, то дівчата серйозніше ставляться до навчання.

Отже, дівчата позитивніше ставляться до професійного навчання та більше готові до його продовження, ніж хлопці.

За тестом визначення оптимального типу професії (Дж. Голланда) ми дослідили професійний тип особистості у студентів, що взяли участь в опитуванні. Так, найбільше досліджуваних із проявами високого рівня соціального й артистичного типу, найменше з таким рівнем студентів інтелектуального та підприємливого типів, зовсім не проявляється високий рівень конвенційного та реалістичного.

Так, 50% дівчат і 67,5% хлопців проявляють високий рівень соціального типу особистості. Ці студенти вибирають професійну діяльність, пов'язану з навчанням, вихованням, лікуванням, консультуванням, обслуговуванням. Вони гуманні, чутливі, активні, орієнтовані на соціальні норми, здатні зрозуміти емоційний стан іншої людини. У них хороший мовленнєвий розвиток, жива міміка, інтерес до людей, готовність прийти на допомогу. А матеріальне благополуччя для них, зазвичай, не на першому місці.

А також 48% дівчат і 35% хлопців проявляють артистичний тип особистості. Вони є оригінальні, незалежні у прийнятті рішень, рідко орієнтуються на соціальні норми і схвалення, мають незвичайний погляд на життя, гнучкість мислення, емоційну чутливість. Відносини з

людьми будують, спираючись на свої відчуття, емоції, уяву, інтуїцію. Не виносять жорсткої регламентації, надають перевагу вільному графіку роботи. Часто вибирають професії, пов'язані з літературою, театром, кіно, музикою, образотворчим мистецтвом (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Результати тесту визначення професійного типу особистості
Дж. Голланда у %**

Стать	Рівні	1	2	3	4	5	6
Жіноча	Високий	0	12	50	0	2	48
	Середній	54	36	26	54	36	48
	Низький	42	50	22	44	50	0
Чоло- віча	Високий	0	12,5	67,5	0	2,5	35
	Середній	47,5	27,5	12,5	42,5	35	65
	Низький	50	65	17,5	57,5	62,5	0

Примітка: 1 – реалістичний, 2 – інтелектуальний, 3 – соціальний, 4 – конвенціональний, 5 – підприємливий, 6 – артистичний.

Отже, у хлопців більше проявляється соціальний тип особистості, у дівчат – артистичний.

За методикою «Мотиви вибору професії» визначили провідний тип мотивації вибору професії. У студентів переважають внутрішні мотиви у виборі професії. Так, 18% дівчат і 22,5% хлопців проявляють внутрішні соціальні мотиви вибору тієї чи іншої професії. Тобто ці професії пов'язані з громадською й особистісною значущістю; із задоволенням, яке приносить робота завдяки її творчому характеру; із можливістю спілкування, керівництва іншими людьми.

У 45% дівчат і хлопців виявляють внутрішні індивідуально значущі мотиви. Ці мотиви виникають із потреб самої людини, тому людина працює із задоволенням, без зовнішнього тиску.

Однак 23% дівчат і 20% хлопців проявляють зовнішні позитивні мотиви. Тобто це заробіток, прагнення до престижу, боязнь осуду, невдачі. А також це матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти свої зусилля.

14% дівчат і 12,5% хлопців вказують на зовнішні негативні мотиви. Тобто вплив на особистість через тиск, покарання, критику, осуд та інші санкції негативного характеру.

Отже, майже немає відмінностей у показниках прояву мотивів вибору професії: як у дівчат, так і хлопців переважають внутрішні мотиви у виборі професійної діяльності.

За опитувальником-тестом К. Юнга «Екстраверт чи інтроверт?» нами визначено характеристику особистості щодо таких психологічних понять, як екстраверт та інтроверт. 50% опитаних нами дівчат і 62,5% хлопців відносяться до екстравертів. Екстраверти звертають свою свідомість і увагу в основному на те, що відбувається навколо них. Вони легкі у спілкуванні, мають високий рівень агресивності, тенденцію до лідерства, люблять бути в центрі уваги, легко заводять знайомства, імпульсивні, відкриті, судять про людей із їхньої зовнішності, не цікавляться внутрішнім світом.

20% дівчат і 20% хлопців є інтровертами, які спрямовані на себе, заглиблені у власні проблемами і переживання. Вони проявляють послаблення уваги до того, що відбувається навколо. Ці студенти спрямовані на світ особистих переживань, мовчазні, мало контактні, важко знаходять знайомства, не люблять ризикувати, переживають розриви старих зв'язків, мають високий рівень тривожності та ригідності.

Отже, більшість наших опитаних – екстраверти, при цьому вони є особистостями з високим рівнем прояву соціального типу.

За тестом «Акцентуація особистості» Леонгарда-Шмішека ми діагностували акцентуації характеру і темпераменту. Виявлено певні гендерні відмінності у показниках акцентуацій характеру і темпераменту. У дівчат найбільше проявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний і збудливий типи. У хлопців – гіпертимний, демонстративний і неврівноважений (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати тесту «Акцентуація особистості» Леонгарда-Шмішека у %

Стать	Рівні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Жіноча	Високий	38	58	50	42	58	6	48	82	56	80
	Середній	62	22	50	34	28	30	42	16	8	6
	Низький	0	20	0	24	14	64	10	2	36	14
Чоловіча	Високий	12,5	10	82,5	20	92,5	12,5	25	30	5	70
	Середній	70	40	17,5	45	7,5	25	57,5	50	2,5	27,5
	Низький	17,5	50	0	35	0	62,5	17,5	20	92,5	2,5

Примітка: 1 – застрягаючий, 2 – збудливий, 3 – демонстративний, 4 – педантичний, 5 – гіпертимний, 6 – дистимічний, 7 – циклотимічний, 8 – афективно-екзальтований, 9 – тривожно-боязкий, 10 – неврівноважений.

Отже, проявляються певні гендерні відмінності у показниках акцентуацій характеру і темпераменту – в дівчат найбільше проявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний і збудливий типи, у хлопців – гіпертимний, демонстративний і неврівноважений.

Таким чином, у результаті дослідження визначено, що гендерні відмінності у питаннях вибору професії є, однак вони незначні. Опитані нами хлопці та дівчата готові працювати над собою, готові до саморозвитку, бажають самовдосконалюватись, змінюватись, що є найсприятливішим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. Прагнення все глибше пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні. Дівчата позитивніше ставляться до професійного навчання та більше готові до його продовження, ніж хлопці. Хлопці проявляють соціальний тип особистості, дівчата – артистичний. Майже немає відмінностей у показниках прояву мотивів вибору професії: як у дівчат, так і в хлопців переважають внутрішні мотиви у виборі професії. Проявляються певні гендерні відмінності у показниках акцентуацій характеру і темпераменту: у дівчат найбільше проявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний і збудливий типи, у хлопців – гіпертимний, демонстративний і неврівноважений.

Очевидно, що в сучасному світі жінки хочуть бути незалежними, прагнуть лідерства і досягають успіхів не гірше, ніж чоловіки. Реальний стан справ свідчить, що жіночих або чоловічих професій немає, тому що все частіше чоловіки та жінки працюють за покликанням, або, як складається в житті, не за спеціальністю та не за бажанням.

Посилання:

1. *Бутковская, С. А.* Становление гендерной идентичности в процессе профессионального самоопределения : дис... кандидата психологических наук : 19.00.01 / *Бутковская Светлана Анатольевна.* — Хабаровск, 2007. — 202 с.
2. *Наследов, А. Д.* Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учебн. пособ. 3-е изд., стереотип. / *А. Д. Наследов.* — С.-Пб. : Речь, 2008. — 392 с.
3. *Наумова, Н. Ф.* Удовлетворенность трудом и некоторые характеристики личности / *Н. Ф. Наумова, М. А. Слюсарянський* // Социальные исследования. Вып. 3. — М., 1970. — С. 145-160.
4. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. *Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой.* — С.-Пб. : Речь, 2001. — 448 с.
5. Психология подростка : учеб. / под ред. *А. А. Реана.* — С.-Пб. : Прайм-еврознак, 2003. — 480 с.
6. *Райгородский, Д.Я.* Практическая психодиагностика. Методики и тесты. учебное пособие. / *Д. Я. Райгородский.* — Самара : Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. — С. 626-629.

7. Семенова-Пономарева, Р. А. Сравнительное изучение «одаренных» и «обычных» старшеклассников // Актуальні проблеми психології. Т. 6. Психологія обдарованості / За ред. Р. О. Семенової-Пономарьової. — К., 2002. — Вип. 1. — С. 176-201.
8. Чикер, В. А. Психологическая диагностика организации и персонала / В. А. Чикер. — С.-Пб. : Речь, 2003. — 176 с.

References (transliterated and translated):

1. Butkovskaya, S. A. Stanovlenie gendernoy identichnosti v protsesse professional'nogo samoopredeleniyya : dis. ... kandidata psihologicheskikh nauk : 19.00.01 (Formation of gender identity in the process of professional self-determination : Ph. D. thesis in Psychology). Khabarovsk, 2007, 202 p. [in Russian].
2. Nasledov, A. D. Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovaniia. Analiz i interpretatsiia dannyh : uchebn. posob. 3-e izd., stereotip. (Mathematical methods of psychological research. Analysis and interpretation of data : Tutorial). St.Petersburg, 2008, 392 p. [in Russian].
3. Naumova, N. F., Sliusarianskiy, M. A. Udovletvorennost' trudom i nekotorye kharakteristiki lichnosti (Satisfaction with work and some personality characteristics) // Sotsialnyye issledovaniia (Social Research), Issue 3. Moscow, 1970, P. 145-160. [in Russian].
4. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noy deiatel'nosti (Workshop on the psychology of management and professional activities) / Ed. by G. S. Nikiforov, M. A. Dmitrieva, V. M. Snetkov. St.Petersburg, 2001, 448 p. [in Russian].
5. Psihologiiia podrostka : uchebnik (Teenager's Psychology : Textbook) / Ed. by A. A. Rean. St.Petersburg, 2003, 480 p. [in Russian].
6. Raygorodskiy, D. Ya. Prakticheskaiia psihodiagnostika. Metodiki i testy : uchebnoe posobie (Practical psychodiagnosics. Procedures and tests : Tutorial). Samara, 1998, P. 626-629. [in Russian].
7. Semenova-Ponomareva, R. A. Sravnitel'noe izuchenie «odarennykh» i «obychnykh» starsheklassnikov (Comparative study of «gifted» and «normal» high school students) // Aktualni problemy psikhologii. T. 6. Psikhologhiya obdarovanosti (Pressing Issues of Psychology. Vol. 6. Psychology of giftedness.). Kyiv, 2002, Issue 1, P. 176–201. [in Russian].
8. Chiker, V. A. Psihologicheskaiia diagnostika orhanizatsii i personala (Psychological diagnostics of the organization and staff). St.Petersburg, 2003, 176 s. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 24.10.16

Л. Березовська, О. Юрков, М. Синишина

Гендерні аспекти вибору професії студентами

У статті представлено аналіз емпіричних даних дослідження гендерних аспектів професійного вибору студентів. Визначено, що гендерні відмінності у питаннях вибору професії є, але вони не значні. Досліджено, що хлопці та дівчата готові працювати над собою, готові

до саморозвитку, мають бажання самовдосконалюватися, змінюватися, що є найсприятливішим поєднанням для подальшого особистісного розвитку. Прагнення все глибше пізнавати себе поєднується з потребою в майбутньому самовдосконаленні. Визначено, що дівчата більшою мірою позитивно ставляться до професійного навчання та більше готові до його продовження, ніж хлопці. Хлопці проявляють соціальний тип особистості, дівчата – артистичний. Майже нема відмінностей у показниках вияву мотивів вибору професії: як у дівчат, так і в хлопців переважають внутрішні мотиви у виборі професії. Виділено вияв певних відмінностей у показниках акцентуацій характеру і темпераменту, зокрема у дівчат більше виявляються афективно-екзальтований, неврівноважений, гіпертимний і збудливий типи, у хлопців – гіпертимний, демонстративний і неврівноважений.

Ключові слова: гендер, вибір професії, студенти, дівчата, хлопці, мотив, тип особистості, акцентуації характеру і темпераменту.

L. Berezovska, O. Yurkov, M. Synyshyna

Gender Aspects of Choice of Profession by Students

The article deals with the analysis of the empirical research on the gender aspects of the students' professional choice. It is determined that there are gender differences in matters of profession choice, but they are not significant. It has been studied that the guys and the girls are ready to work on themselves, are ready for self-development, have a desire to self-improve and change. It is the most favorable combination for further personal development. The desire to more deeply know oneself is combined with the need for self-improvement. It has been determined that girls are more positively attitude to vocational training, and more willing to continue it than guys. The boys show social type of personality, and the girls show art one. There is little difference in terms of manifestations of motives of profession choice: internal motives in choosing a profession dominate with both girls and boys. Manifestation of certain differences in accentuation of character and temperament has been emphasized in the article. The girls show more affective-exalted, unbalanced, hyperthymic and exciting styles, while the boys show hyperthymic, demonstrative and unbalanced ones.

Key words: gender, choice of profession, students, girls, boys, motive, personality type, character accentuation and temperament.

Рецензент – кандидат психологічних наук,
доцент С. Й. Костю